

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Факультет спеціальної освіти, психології і соціальної роботи
Кафедра психолого-медико-педагогічних основ корекційної роботи

Кваліфікаційна робота
магістра

з теми: **“ОСОБЛИВОСТІ КОРЕКЦІЇ МІЖЗУБНОГО
СИГМАТИЗМУ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ІЗ
ФОНЕТИЧНИМИ ПОРУШЕННЯМИ МОВЛЕННЯ”**

Виконала здобувачка 2 курсу групи SoL2-M22z
ОП Спеціальна освіта (Логопедія)
спеціальності 016 Спеціальна освіта
спеціалізації 016.01 Логопедія
Анастасія КУЩ

Керівник:
Олег ОПАЛЮК,
кандидат педагогічних наук, доцент

Рецензент:
Людмила ЛІСОВА,
кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри
логопедії та спеціальних методик

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ВИВЧЕННЯ ПРОЯВІВ ФОНЕТИЧНИХ ПОРУШЕНЬ ТА СИГМАТИЗМУ.....	6
1.1. Фонетичні порушення: класифікація, причини виникнення	6
1.2. Сигматизм: дефініція, причини, виникнення, класифікація та особливості проявів.....	24
1.3. Аналіз поняття "міжзубний сигматизм" у порівнянні з іноземними трактуваннями.....	29
Висновки до розділу 1.....	38
РОЗДІЛ 2. ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНЕ ВИВЧЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ПРОЯВУ МІЖЗУБНОГО СИГМАТИЗМУ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ІЗ ФОНЕТИЧНИМИ ПОРУШЕННЯМИ.....	39
2.1. Організація вивчення особливостей міжзубного сигматизму у дітей дошкільного віку із фонетичними порушеннями.....	39
2.2. Аналіз результатів дослідження.....	44
Висновки до розділу 2.....	48
РОЗДІЛ 2. НАПРЯМКИ КОРЕКЦІЇ МІЖЗУБНОГО СИГМАТИЗМУ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ІЗ ФОНЕТИЧНИМИ ПОРУШЕННЯМИ.....	49
3.1. Обґрунтування методики корекції міжзубного сигматизму у дітей дошкільного віку із фонетичними порушеннями.....	49
3.2. Аналіз результатів дослідження.....	71
Висновки до розділу 3.....	79
ВИСНОВКИ	80
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	84

ВСТУП

Актуальність теми. З кожним роком дітей з порушеннями мовлення стає все більше. Одним з поширених порушень, особливо серед дітей дошкільного віку, виділяють різні види сигматизму.

Сигматизм – міжзубна вимова свистячих, за якої кінчик язика при їх вимові знаходиться між верхніми і нижніми різцями, коли при правильній вимові впирається в нижні різці.

Для успішного подолання цього виду мовленнєвих порушень важливо якомога глибше дослідити проблему – визначити всі можливі причини порушення, механізми його проявів та найефективніші способи подолання.

Серед вітчизняних науковців а також логопедів-практиків, що досліджували тематику сигматизму варто виділити Н. Гаврилова, С. Конопляста, І. Мартиненко, О. Мілевська, Л. Остапишина, Ю. Рібцун, Л. Самородова, Є. Соботович, В. Тарасун, В. Тищенко, О. Ткач, Л. Трофименко, Н. Чередніченко, О. Шадура, М. Шеремет та ін. Зокрема, питання корекції порушення розглядається в роботах Н. Гаврилової, Є. Соботович, В. Тищенко, М. Шеремет та ін.

Проте, незважаючи на кількість досліджень на цю проблематику, переважна їх частка стосується теоретичної складової. Проаналізовані нами наукові джерела вказують на значну кількість інформації про те, чим характеризується сигматизм, які є його види, якими є причини його виникнення та методи корекції. Часто значна частина інформації зосереджується на найпоширеніших видах сигматизму, майже не зачіпаючи решту. Проте, практичних досліджень про те як проходить процес корекції, як він може проходити при різних мовленнєвих порушеннях (дислалія, дизартрія, ринологія) або як його організувати у роботі з різними віковими категоріями (наприклад для дошкільників 5-6 років і старших школярів 8-9 років) майже не спостерігається.

Також враховуючи, що дослідження Л. Остапишиної показує що в цілому, інтердентальний (міжзубний) сигматизм складає 10 %, при дислалії становить 23% – це є доволі поширене порушення, постає важливість збільшення кількості досліджень цієї проблеми, особливо в практичній області.

Тому, для розширення бази практичних досліджень ми обрали тему: "Особливості корекції міжзубного сигматизму у дітей дошкільного віку із фонетичними порушеннями мовлення"

Об'єкт дослідження – міжзубний сигматизм.

Предмет дослідження – особливості корекції міжзубного сигматизму при фонетичних порушеннях у дітей дошкільного віку.

Мета дослідження – теоретично проаналізувати та практично дослідити особливості корекції міжзубного сигматизму при фонетичних порушеннях у дітей дошкільного віку.

Завдання дослідження:

1. Проаналізувати наукову літературу з питань фонетичних порушень мовлення, сигматизму, причин їх виникнення, особливостей проявів та корекції.

2. Практично дослідити прояви міжзубного сигматизму у дошкільників та провести корекційну роботу з його подолання.

3. Провести якісний та кількісний аналіз результатів дослідження.

Дослідно-експериментальна база: ЗДО №1 (ясла-садок) "Ромашка" Острозької міської ради м. Острог.

Методи дослідження:

1. теоретичні – теоретичний аналіз відповідної логопедичної та психолого-педагогічної літератури;

2. практичні – дослідно-експериментальне вивчення особливостей міжзубного сигматизму у дітей дошкільного віку із фонетичними порушеннями мовлення та організація корекційної роботи;

3. статистичні – аналіз та узагальнення результатів практичного дослідження.

Теоретична значущість полягає у теоретичному з'ясуванні особливостей корекції міжзубного сигматизму у дошкільників при фонетичних порушеннях.

Практичне значення полягає у практичному дослідженні особливостей корекції міжзубного сигматизму у дітей дошкільного віку при фонетичних порушеннях; описанні дані отриманих в результаті аналізу та узагальнення проведеної на формульовальному етапі дослідження роботи.

Експериментальна вибірка: в дослідженні брали участь 20 дітей дошкільного віку з порушеннями мовлення (характеристика стану мовленнєвого розвитку взята з логопедичних карток дітей). Вік дітей дошкільного віку, що брали участь в експерименті 4-7 років.

Апробація результатів дослідження. За матеріалами роботи підготовлено доповідь на звітну наукову конференцію студентів та магістрантів Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Матеріали дослідно-експериментальної роботи відображені в публікації "Особливості корекції міжзубного сигматизму у дітей дошкільного віку із фонетичними порушеннями мовлення".

Структура роботи: робота складається з вступу, трьох розділів, висновків до кожного розділу та загальних висновків, списку використаних джерел.

ВИСНОВКИ

Отож, враховуючи проведені нами теоретичне та практичне дослідження, базуючись на отриманих нами внаслідок аналізу вказаних нижче літературних джерел даних, а також даних отриманих внаслідок аналізу констатувального та формувального етапів практичного дослідження ми можемо зробити такі висновки:

Проаналізувавши науково-методичну літературу з питань фонетичних порушень та сигматизму ми визначили їх класифікації, причини появи, особливості проявів а також відмінності визначеної інформації у вітчизняній літературі та закордонній (для звуження пошуку ми обрали англомовні та польськомовні джерела). Отже, досліджена нами література зазначає, що фонетичними порушеннями відповідно до психолого-педагогічної класифікації вважаються група мовленнєвих порушень, при яких уражена лише вимовна сторона при достатній сформованості фонематичного слуху, словникового запасу і граматичного ладу, основним проявом яких є порушення фонетичного аспекту мовлення (звуковимова, звуко-складова структура слова, просодика) у комплексі або окремих компонентів фонетичного мовлення. До фонетичних порушень відносять дислалію, дизартрію та ринологію.

Дизартрією вважається порушення вимовної сторони мовлення, яке виникає внаслідок органічного ураження центральної нервової системи. Проявами порушення є неправильна вимова голосних і приголосних, заміна звуків в словах, порушення модуляції й силу голосу, додавання зайвих звуків при збігу приголосних, зміна тембру голосу, "носова" вимова звуків, порушення ритму, темпу і мелодійності, скандований ритм.

Ринологія – порушення тембру голосу та звуковимови, обумовлене анатомо-фізіологічним порушенням мовленнєвого апарату. Основним проявом цього порушення є назальний відтінок мовлення.

Дислалією вважають порушення звукової сторони мовлення за збереженої іннервації мовленнєвого апарату та при нормальному слухові, що найчастіше виявляється в дитячому віці. Проявами дислалії є випадання деяких звуків зі слів, заміна фонетично схожих звуків один на одного, некоректна вимова деяких звуків, включення в слово зайвих звуків.

Вказаний вище розподіл фонетичних порушень є прийнятим в українській логопедії. В англomовному просторі фонетичні порушення постають як *speech sound disorder (SSD)*. Класифікація їх складає два основних підтипи: розлади артикуляції та розлади фонологічного процесу. Перші полягають у неправильній вимові певних фонем або слів, а другі – передбачають послідовну модель неправильної вимови слів.

Якщо ж звернути увагу на головну ціль нашого дослідження – сигматизм, то його визначення полягає в спотвореній вимові шиплячих та свистячих звуків. Сигматизм може проявлятися як при дислалії (найчастіше) так і при інших фонетичних порушеннях. Література виділяє такі види сигматизму та його прояви:

- міжзубний (мовлення має шепелявий відтінок);
- губно-зубний (вимова свистячих і шиплячих звуків подібна до звуків [ф] та [в]);
- призубний (натомість свистячих та/чи шиплячих звуків чуються звуки [т] та [д]);
- шиплячий (відбувається вимова пом'якшених свистячих/шиплячих звуків);
- боковий (під час вимови свистячих та шиплячих звуків утворюється "хлюпаючий" звук);
- носовий (свистячі або/та шиплячі звуки вимовляються як звук [х] з назальним відтінком).

Основні причини прояву сигматизму пов'язані з порушенням будови зубів та щелеп, укороченою під'язиковою вуздечкою, неправильною будовою піднебіння – тобто порушеннями артикуляційного апарату. Також воно може

виникнути через перцептивні порушення, аденоїди, порушеннями актів кусання, ковтання, жування парез м'язів рота, бульбарний параліч, порушення дихання.

Визначення сигматизму в іноземній літературі, його класифікація, причини та особливості прояву хоч і мають відмінності, проте є незначними.

Переходячи до практичної частини нашого досліджу, у підсумку ми змогли відібрати 20 досліджуваних дошкільників з міжзубним стигматизмом. Формувальний етап дослідження дозволив підтвердити висновок щодо наявності відповідного мовленнєвого порушення саме при фонетичних порушеннях мовлення, та виключити наявність в його складі фонематичної складової. Переважна кількість обстежених дошкільників потребувала корекції звуку [с].

Проведене обстеження також показало над якими саме аспектами корекції в кожній дитини варто зосередитися (в кого більшу увагу слід приділити розвитку артикуляції, в кого дихання, а кому слід відразу провести роботу над автоматизацією, над яким звуком в кожній дитини слід працювати). Враховуючи отримані дані ми намітили наступний план корекції для формувального етапу:

- ✓ підготовчий етап, що передбачає розвиток артикуляції та мовленнєвого дихання;
- ✓ основний етап, що передбачає постановку та автоматизацію звуку;
- ✓ заключний етап, що передбачає введення звуку в самостійне мовлення.

Під час корекції ми використали наступні способи постановки свистячих:

- широкий кінчик язика сховати за нижні різці, зближувати їх й "пускати довгий легенький вітерець/посичати як змійка";
- продемонструвати попередню інструкцію наочно та попросити дитину повторити;
- механічним способом – попросити протяжно вимовити [с], при цьому шпателем/зондозамінником/відповідним зондом натиснути на кінчик язика та посунути його у відповідне положення за нижні різці;

- поставити язик за нижні зуби у формі "гірки", поставити паличку на зуби, зробити "парканчик" (зімкнути зуби) і подути.

Загалом весь процес корекції в подальшому відбувався згідно стандартних методичних вимог та етапів з урахуванням індивідуальних особливостей дітей.

Проведений нами аналіз виконаної корекційної роботи показав успішність проведеного виправлення міжзубної вимови свистячих. Хоча в частини досліджуваних повторне обстеження на контрольному етапі дослідження показало незначні зрушення в роботі (в одного з досліджуваних зрушень не виявилось взагалі), проте в переважній кількості дошкільників міжзубний сигматизм було успішно подолано.

Отже, опираючись на підведені нами підсумки та враховуючи результати проведеної роботи, ми висловлюємо думку щодо виконання поставлених нами мети та задач дослідження. Ми проаналізували наукову літературу з питань фонетичних порушень мовлення, сигматизму, причин їх виникнення, особливостей проявів та корекції; практично дослідили прояви міжзубного сигматизму у дошкільників та провели корекційну роботу з його подолання; провели аналіз здійсненої дослідницької роботи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Барищук Г.С. Прислухайтесь, як говорить ваша дитина. Альбом обстеження мовлення дітей: Посібник для логопеда. Тернопіль: Навчальна книга Богдан, 2016. 48 с.
2. Блінова Г.Й. Альбом для обстеження мовлення у дитини: в 2 ч. К.: Благовіст, 2001. 215 с.
3. Бондар В.І. Спеціальна педагогіка: *Понятійно-термінологічний словник. АПН України*; Інститут спеціальної педагогіки; Луганський держ. педагогічний унт ім. Тараса Шевченка. Луганськ: Альма-матер, 2003. 436 с.
4. Бушкова О.В. Подолання міжзубного та губно-зубного сигматизма. [Електронний ресурс] Режим доступу до ресурсу: <http://logopedy.ks.ua/casket>
5. Види порушень звуковимови [Електронний ресурс] Режим доступу до ресурсу: <https://www.logoclub.com.ua/poradi-logopeda/konsultatsiya-logopeda/115-vidi-porushen-zvukovimovi>.
6. Види порушень звуковимови [Електронний ресурс] Режим доступу до ресурсу:
<https://www.scribd.com/document/678469964/%D0%92%D0%B8%D0%B4%D0%B8-%D0%BF%D0%BE%D1%80%D1%83%D1%88%D0%B5%D0%BD%D1%8C-%D0%B7%D0%B2%D1%83%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D0%BC%D0%BE%D0%B2%D0%B8>.
7. Волошина О.В. Основи корекційної педагогіки. Вінниця: ВДПУ ім. М. Коцюбинського, 2012. 168 с.
8. Гаврилова Н.С. Методика корекції вад вимови фонем у дітей з дислалією, ринолалією та дизартрією. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова*. Серія 19: Корекційна педагогіка та спеціальна психологія. 2011. Вип. 18. С. 27-34.

9. Гаврилова Н.С. *Порушення фонетичного боку мовлення у дітей. Монографія.* Кам'янець-Подільський: ТОВ "Друк-Сервіс", 2011. 200 с.
10. Гаврилова Н.С. *Прийоми формування правильної вимови фонем у дітей. Актуальні питання корекційної освіти.* Педагогічні науки. 2012. Вип. 3. С. 11-20.
11. Гайван Т.Я., Макарова С.М. *Домашній логопедичний зошит. Частина 1.* Харків: ТОВ "РАНОК", 2008. 40 с.
12. Гайван Т.Я., Макарова С.М. *Домашній логопедичний зошит. Частина 2.* Харків: ТОВ "РАНОК", 2008. 40 с.
13. Головченко В.Є. Автоматизація звука [С] в словах [Електронний ресурс].
Режим доступу до ресурсу:
<http://logopedy.ks.ua/sites/default/files/casket/%D0%B7%D0%B2%D1%83%D0%BA%20%D0%A1%20%D0%B2%20%D1%81%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D1%85.pdf>.
14. Дарда С.М. *Корекційні заняття з логопедії в ДНЗ у 2х частинах. Частина 1.* Тернопіль: Мандрівець, 2014. 336 с.
15. Дарда С.М. *Корекційні заняття з логопедії в ДНЗ у 2х частинах. Частина 2.* Тернопіль: Мандрівець, 2014. 200 с.
16. *Діти з тяжкими порушеннями мовлення [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу:*
<https://inclusive.org.ua/%D0%B4%D1%96%D1%82%D0%B8-%D0%B7-%D0%BE%D0%BE%D0%BF/%D0%B4%D1%96%D1%82%D0%B8-%D0%B7-%D0%BF%D0%BE%D1%80%D1%83%D1%88%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F%D0%BC-%D0%BC%D0%BE%D0%B2%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F/>.
17. *Домашня логопедія: навчально-методичний посібник.* А.Є. Журавльова, В.В. Федієнко; худож. Є. Житник. Харків: ВД "ШКОЛА", 2021. 112 с.

18. Карен С.Г. Сигматизм в системі порушень звуковимови дітей дошкільного віку. *Корекційна та інклюзивна освіта очима молодих науковців*. Вип. 7 Т.2., 2019. 200 с. С. 46-50.
19. Класифікація порушень мовлення [Електронний ресурс] Режим доступу до ресурсу:
<https://www.scribd.com/presentation/678469946/%D0%9A%D0%BB%D0%B0%D1%81%D0%B8%D1%84%D1%96%D0%BA%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F-%D0%BF%D0%BE%D1%80%D1%83%D1%88%D0%B5%D0%BD%D1%8C-%D0%BC%D0%BE%D0%B2%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F>.
20. Ключкова Ю.В. Особливості мовленнєвої корекції логопеда та вихователя для дітей старшого дошкільного віку з ФФНМ в умовах ДНЗ. *Молодий вчений*. 2018. №4. С. 500-503.
21. Конопляста С.Ю. Логопсихологія [Електронний ресурс]. Режим доступу до ресурсу:
<https://pidru4niki.com/1584072019705/psihologiya/logopsihologiya>.
22. Король А.В. Мовленнєва картка з картинками: логопедичне обстеження рівня мовленнєвого розвитку дитини. Вид. 2-ге, зі змін. і доп. Тернопіль: Мандрівець, 2018. 24 с.
23. Кравцова І.В., Стахова Л.Л. Програма "Корекційно-розвиткова робота з дітьми із загальним та фонетико-фонематичним недорозвиненням мовлення". Тернопіль: Мандрівець, 2021. 80 с.
24. Литвиненко В. А. Корекція фонетико-фонематичного недорозвинення мовлення дітей дошкільного віку засобами артпедагогіки: [навч.-метод. посіб.] Сум. держ. пед. ун-т ім. А. С. Макаренка. Суми: Університетська книга: Кубраков С.Г., 2011. 144 с.
25. Логопедичний тренажер. Свистячі звуки. Ю.І. Логоша, О.С. Перегудова. Харків: АССА, 2020. 32 с.

26. Мазур Н., Романенко В., Федорович Л. Конспекти логопедичних занять із навчання правильної вимови звуків [с], [с'], [з], [з'], [ц], [ц'], [дз], [дз'] дітей дошкільного віку. Запоріжжя, 2013. 387 с.
27. Мазур Н.В. Конспекти логопедичних занять із навчання правильної вимови звуків [с], [с'], [з], [з'], [ц], [ц'], [дз], [дз'] дітей дошкільного віку. Запоріжжя: Видавництво "ЛПКС", 2013. 388 с.
28. Малярчук А.Я. Обстеження мовлення дітей. Дидактичний матеріал: К.: Літера ЛТД, 2002. 104 с.
29. Мартиненко І.В. Сучасні підходи до класифікації мовленнєвих порушень у дітей та дорослих. 2011. № 1. С. 37-40. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/logoped_2011_1_11.
30. Мілевська О.П. Фонологічна компетентність дошкільника у контексті логопедичної діагностики. The 12th International scientific and practical conference "Modern directions of scientific research development" (May 18-20, 2022) VoScience Publisher, Chicago, USA. 2022. pp.. 441-449
31. Назарова І.М. Міжзубний сигматизм свистячих звуків : причини і корекція. [Електронний ресурс] Режим доступу до ресурсу: https://fe6a0338-57a8-43c4-8f47-1c49072a7890.filesusr.com/ugd/776b15_d7805ecfa78046cdbdf26871f574039c.pdf
32. Олійник І., Тищенко Л., Яценюк Л. До питання корекції дислалії у дітей молодшого шкільного віку. *"Імідж сучасного педагога"*. 2021. Вип. 3. С. 77-81.
33. Основи логопедії [Електронний ресурс] Режим доступу до ресурсу: <https://www.scribd.com/document/557420035/%D0%9E%D1%81%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B8-%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D0%BE%D0%BF%D0%B5%D0%B4%D1%96%D1%97>.
34. Остапішина Л.Г. Профілактика та усунення проявів міжзубного сигматизму. *Логопед* : наук.-метод. журн. 2018. № 8(Серп.). С. 4-7

35. Пасічник Н.А. Країна щебетунчиків. У гостях у свистячої сімейки. Х.: Вид. група "Основа", 2020. 56 с.
36. Пасічник Н.А. Країна щебетунчиків. У гостях у шиплячої сімейки. Х.: Вид. група "Основа", 2020. 56 с.
37. Піроженко Т.О. Ігрова діяльність дошкільника: молодший дошкільний вік. Київ: Генеза. 88 с.
38. Рання діагностика мовленнєві порушень у дітей дошкільного віку [Електронний ресурс] / Vlinova. 2022. Режим доступу до ресурсу: <https://irc.osvita-konotop.gov.ua/rannya-diagnostika-movlennyevix-porushen-u-ditej-doshkilnogo-viku.html>.
39. Рібцун Ю.В. Корекційна робота з розвитку мовлення дітей п'ятого року життя із фонетико-фонематичним недорозвитком мовлення: програмно-методичний комплекс. К., 2012. 258 с.
40. Рібцун Ю.В. Порушення мовленнєвого розвитку у дітей. *Діти з особливими потребами в родині та школі*: Путівник для батьків. [Електронний ресурс] Режим доступу до ресурсу: https://logoped.in.ua/wp-content/uploads/2013/02/%D0%9F%D1%83%D1%82%D1%96%D0%B2%D0%BD%D0%B8%D0%BA-%D0%B4%D0%BB%D1%8F-%D0%B1%D0%B0%D1%82%D1%8C%D0%BA%D1%96%D0%B2_%D0%A0%D1%96%D0%B1%D1%86%D1%83%D0%BD.pdf.
41. Рібцун Ю.В. Професійний довідник учителя-логопеда дошкільного навчального закладу. Х.: Вид. група "Основа", 2012. 239 с.
42. Рібцун Ю.В. Сучасні ігрові технології логопедичної допомоги дітям із порушеннями мовлення [Електронний ресурс] 2013. Режим доступу до ресурсу: https://lib.iitta.gov.ua/5848/1/%D0%A2%D0%B5%D1%85%D0%BD%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D1%96%D1%97_%D0%A0%D1%96%D0%B1%D1%86%D1%83%D0%BD.pdf.
43. Рібцун Ю.В. Сходінками правильного мовлення : навчально-методичний посібник. Тернопіль : Мандрівець, 2017. 240 с.

44. Рібцун Ю.В. Я учуся розмовляти: навч.-метод. комплект: логопед. альб. з розвитку мовлення дошкільників 3-6 років. Київ: Генеза, 2019. 160 с.
45. Рожнів В.М. Матеріали до логопедичних занять. Харків: Вид-во "Ранок", 2020 96 с.
46. Савченко М.А. Методика виправлення вад вимови фонем у дітей. 3-є видання, доповнене. Тернопіль: Навчальна книга Богдан, 2007. 160 с.
47. Салюк М.А. Статистична обробка даних експериментального дослідження. Методичний посібник з курсу "Експериментальна психологія". Д.: Інновація, 2010. 26 с.
48. Семизорова В. Логопед у дитячому садку. К.: Шк. Світ, 2007. 128 с.
49. Синько І.М. Порушення вимови свистячих звуків. Сигматизм – вади вимови звуків с, с', з, з', ц, ц' [Електронний ресурс]. 2019. Режим доступу до ресурсу: <https://vseosvita.ua/library/porusenna-vimovi-svistacih-zvukiv-sigmatizm-vadi-vimovi-zvukiv-s-s-z-z-c-c-127795.html?rl=1567316>.
50. Тищенко В.В. Класифікації порушень мовленнєвого розвитку: сучасний стан, протиріччя та шляхи їх усунення. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія 19: Корекційна педагогіка та спеціальна психологія.* 2016. Вип. 32(2). С. 165-169.
51. Томашевська Н.В. Логопедія: ігри та завдання. Х.: Видавничий дім "Пегас", 2021. 64 с.
52. Туренко Н. Види мовних порушень та сучасні погляди на їх корекцію. // Молодь і ринок, 2017. № 11 (154). С. 102-106
53. Федорович Л.О. Постановка звуків у вимові дітей дошкільного та молодшого шкільного віку: навч.-метод. посіб. *Для учителів-логопедів шкіл і дитячих садків, учителів і вихователів спец. загальноосвіт. закладів, студ. пед. вишів.* Вид. друге, перероб. та доп. Запоріжжя: ТОВ "ЛПС" ЛТД, 2016. С. 119-122.
54. Форми дислалії [Електронний ресурс] Режим доступу до ресурсу: <https://s4d4fef8a52538c52.jimcontent.com/download/version/1548834690/mo>

- dule/15335199424/name/%D0%9B%D0%B5%D0%BA%D1%86%D1%96%D1%8F%202_%D0%A4%D0%BE%D1%80%D0%BC%D0%B8%20%D0%B4%D0%B8%D1%81%D0%BB%D0%B0%D0%BB%D1%96%D1%97.pdf.
55. Чумакова В.Л. Розвиток фонематичного сприймання [Електронний ресурс]. 2021. Режим доступу до ресурсу: https://fe6a0338-57a8-43c4-8f47-1c49072a7890.filesusr.com/ugd/776b15_ee2c81bd61c041798856f0a854ee8455.pdf.
56. Шеремет М.К., Ревуцька О.В. Логопедія (корекційна робота при дислалії): Навчальний посібник. К. 2009. 244 с.
57. Шеремет М.К., Тарасун В.В., Конопляста С.Ю. та ін. Логопедія: підручник. Вид. 5-те, Київ: Видавничий Дім "Слово", 2018. 856 с.
58. Ющенко О.М. Шляхи подолання міжзубного сигматизму. [Електронний ресурс] Режим доступу до ресурсу: https://fe6a0338-57a8-43c4-8f47-1c49072a7890.filesusr.com/ugd/776b15_4b255060c35d4ef4b4dbb58bfad76b2e.pdf
59. Co to jest sygmatyzm? Rodzaje, objawy, przyczyny i leczenie. Sygmatyzm u dorosłych [Електронний ресурс] / Justyna Titova. 2021. Режим доступу до ресурсу: <https://medovita.pl/co-to-jest-sygmatyzm-i-jak-go-leczyc/>.
60. Czym tak naprawdę jest dyslalia? [Електронний ресурс] Режим доступу до ресурсу: <https://kolderka.net/czym-tak-naprawde-jest-dyslalia/>.
61. Dyslalia [Електронний ресурс] Режим доступу до ресурсу: <https://www.gabinet-logopedyczny.com/dyslalia/>.
62. Klasyfikacja zaburzeń mowy [Електронний ресурс] Режим доступу до ресурсу: <http://logopedia.pl/publikacjefachowe/klasyfikacja-zaburzen-mowy/>.
63. Logopedia: teoria zaburzeń mowy / red. nauk.: Stanisław Grabias, Marek Kurkowski. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, 2012. 701 s.
64. Logopedia w szkole: praktyczne doświadczenie: nauczanie i praktyka. dodatek / wyd. VS. Kukuszyna. M.: marzec 2005. 368 s.

65. Nosowanie - rynolalia [Электронный ресурс] Режим доступа до ресурсу: <https://prezi.com/q3nx3bwjjeuo/nosowanie-rymolalia/?frame=a812121c63f620c7e2b1bf4c7bb1733a73c9f976>.
66. Sołtys-Chmielowicz A. Zaburzenia artykulacji. Teoria i praktyka / A. Sołtys-Chmielowicz. Kraków: „Impuls”, 2008. 199 s.
67. Styczek I. Logopedia. Warszawa. 533 s.
68. Tarkowski Z. Patologia mowy. Gdańsk: Harmonia, 2017. 480 s. wyd.1.
69. Articulation Disorder [Электронный ресурс] Режим доступа до ресурсу: <https://my.clevelandclinic.org/health/diseases/23454-articulation-disorder>.
70. Dysarthria [Электронный ресурс] Режим доступа до ресурсу: <https://my.clevelandclinic.org/health/diseases/17653-dysarthria>.
71. Dysarthria. What Is It, Causes, Signs and More [Электронный ресурс] / Lily Guo Режим доступа до ресурсу: <https://www.osmosis.org/answers/dysarthria>.
72. Dyslalia: Symptoms, Causes and Treatment [Электронный ресурс] Режим доступа до ресурсу: <https://www.lifepersona.com/dyslalia-symptoms-causes-and-treatment>.
73. Lipping: When /s/ and /z/ are hard to say [Электронный ресурс] Режим доступа до ресурсу: <https://speech-language-therapy.com/index.php?view=article&id=86:lisp>.
74. Rhinolalia [Электронный ресурс] Режим доступа до ресурсу: <https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/rhinolalia>.
75. Rhinolalia [Электронный ресурс] Режим доступа до ресурсу: <https://www.merriam-webster.com/medical/rhinolalia>.
76. Sigmatism [Электронный ресурс] Режим доступа до ресурсу: <https://www.merriam-webster.com/medical/sigmatism>.
77. Speech Classification for Sigmatism in Children [Электронный ресурс] / C.Botinhão, E. Nöth, J. Hornegger, J. Maier Режим доступа до ресурсу: https://www.academia.edu/2964435/Speech_Classification_for_Sigmatism_in_Children?auto=download&email_work_card=download-paper.

78. Speech Sound Disorder Fast Facts [Электронный ресурс] Режим доступа до ресурсу: <https://unitedbrainassociation.org/brain-resources/speech-sound-disorder/>.
79. The 4 Different Types of Lisps and How to Correct Them [Электронный ресурс] / Leanne Sherred Режим доступа до ресурсу: <https://www.expressable.com/learning-center/lisps/the-four-different-types-of-lisps-and-how-to-correct-them>.